

ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

БІБЛІОТЕКА
СВІТОВОЇ
ЛІТЕРАТУРИ

Александр
ДЮМА

■

ГРАФ
МОНТЕ-КРИСТО

Роман

У двох томах

Т О М 1

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2024

ЧАСТИНА ПЕРША

I

МАРСЕЛЬ. ПРИБУТТЯ

Двадцять сьомого лютого 1815 року дозорний Нотр-Дам-де-ля-Гард поінформував про наближення трищоглового корабля «Фараон», що йде зі Смирни, Трієста і Неаполя.

Портовий лоцман, як завжди, одразу ж вирушив з гавані, минув замок Іф і пристав до корабля між мисом Моржюан та островом Рюан.

Одразу ж, теж як завжди, майданчик форту Св. Іоанна наповнився цікавими, бо в Марселі прибуття корабля завжди неабияка подія, надто ж якщо такий корабель, як «Фараон», збудований, оснащений, завантажений на верфях стародавньої Фокеї й належить місцевому арматору.

Тим часом корабель наближався; він благополучно пройшов протоку, яку вулканічний струс колись утворив між островами Каласарень і Жарос, обігнув Помег і наближався під трьома марселями, клівером і контрбізанню, але так повільно і скорботно, що цікаві, мимоволі відчувши нещастя, запитували себе, що б таке могло з ним трапитися. Однак знавці справи чітко розуміли, що навіть якщо і трапилося, то не із самим кораблем, бо він ішов, як належить добре керованому судну: якір був готовий до віддачі, ватербакштаги віддано, а поряд із лоцманом, який готувався ввести «Фараон» вузьким входом у марсельську гавань, стояв юнак, спритний і пильний, що спостерігав за кожним рухом корабля і повторював кожну команду лоцмана.

Невиразна тривога, що витала над натовпом, з особливою силою охопила одного з глядачів, так що він не чекав, поки корабель увійде в порт; він кинувся в човен і наказав веслувати назустріч «Фараону», з яким і порівнявся навпроти бухти Резерв.

Побачивши цю людину, молодий моряк відійшов од лоцмана і, знявши капелюха, став біля борту.

То був парубок років вісімнадцяти-двадцяти, високий, стрункий, з гарними чорними очима та чорним, як смола, волоссям; увесь його вигляд дихав тим спокоем і рішучістю, що властиві людям, які з дитинства звикли боротися з небезпекою.

— А! Це ви, Дантесе! — гукнув чоловік у човні. — Що трапилося? Чому все так сумно у вас на кораблі?

— Велике нещастя, пане Моррелю, — відповів юнак, — велике нещастя, особливо для мене: біля Чивітавеккії ми втратили нашого славного капітана Леклера.

— А вантаж? — швидко запитав арматор.

— Прибув цілісінький, пане Моррелю, і, я думаю, цим ви будете задоволені... Але бідолашний капітан Леклер...

— Що ж із ним трапилося? — запитав арматор із виглядом явного полегшення. — Що трапилося з нашим славетним капітаном?

— Він помер.

— Упав за борт?

— Ні, помер від нервової лихоманки, у страшних муках, — сказав Дантес. Потім, обернувшись до екіпажу, він гукнув:

— Гей! Стояти на місцях! На якір ставати!

Екіпаж підкорився. Негайно вісім чи десять матросів, з яких він складався, кинулися хто до шкотів, хто до брасів, хто до фалів, хто до клівер-ніралів, хто до гітовів.

Молодий моряк поглянув на них мимохідь і, розуміючи, що команду виконують, знову повернувся до свого співрозмовника.

— А як же сталося це нещастя? — запитав арматор, відновлюючи перервану розмову.

— Дуже несподівано. Після тривалої розмови з комендантом порту капітан Леклер, дуже збуджений, залишив Неаполь; за добу в нього почалася лихоманка; через три дні він був мертвий... Ми поховали його, як годиться, і тепер він спочиває, загорнутий у полотно з ядром у ногах і ядром у головах, біля острова Дель-Джилійо. Ми привезли вдові його хрест і шпагу. Варто було, — додав юнак із сумною усмішкою, — варто було десять років воювати з англійцями, щоб померти, як усі, у ліжку!

— Що поробиш, Едмон! — сказав арматор, який, мабуть, усе більше заспокоювався. — Усі ми смертні, і потрібно, щоб старі поступалися місцем молодим, — інакше все зупинилося б. І оскільки ви кажете, що вантаж...

— У повній безпеці, пане Моррелю, я вам ручаюсь. І я думаю, що ви продешевите, якщо задовольняєтеся баришем двадцять п'ять тисяч франків.

І, бачачи, що «Фараон» уже пройшов круглу вежу, він крикнув:

— На марса-гітові! Клівер-нірал! На бізань-шко! Якір до віддачі готувати!

Наказ було виконано майже з такою самою швидкістю, як на військовому судні.

— Шкоти віддати! Вітрила на гітові!

За останньою командою всі вітрила впали, і корабель продовжував ковзати ледь помітно, рухаючись лише за інерцією.

— А тепер чи не хочете ви піднятися, пане Моррелю, — сказав Дантес, бачачи нетерпіння арматора. — Ось і пан Данглар, ваш бухгалтер, виходить з каюти. Він надасть вам усі відомості, які ви тільки забажаєте. А мені потрібно стати на якір і подбати про траурні знаки.

Повторного запрошення не знадобилось. Арматор схопився за канат, який кинув Дантес, і зі спритністю, що додала б честі будь-якому морякові, виліз по скобах, убитих в опуклий борт корабля, а Дантес повернувся на своє колишнє місце, поступаючись розмовою тому, кого він назвав Дангларом, який, вийшовши з каюти, справді рушив назустріч Моррелю.

То був чоловік років двадцяти п'яти, доволі похмурий на вигляд, запобігливий з начальниками і нетерпимий з підлеглими. За це, ще більше ніж за титул бухгалтера, завжди ненависний матросам, екіпаж настільки його недолюбливав, наскільки любив Дантеса.

— Отже, пане Моррелю, — сказав Данглар, — ви вже знаєте про наше нещастя?

— Так! Так! Бідолашний капітан Леклер! Це була славна і чесна людина!

— А головне — чудовий моряк, що постарів між небом і водою, як і належить людині, якій довірені інтереси такої великої фірми, як «Моррель і Син», — відповів Данглар.

— Мені здається, — сказав арматор, стежачи очима за Дантесом, який вибирав місце для стоянки, — що не обов'язково бути таким старим моряком, як ви кажете, аби знати свою справу. Ось наш друг Едмон так добре справляється, що йому, на мою думку, не потрібно нічиїх порад.

— Так, — відповів Данглар, скося зиркнувши на Дантеса, — так, молодість і самовпевненість. Не встигли капітанові й ноги застигнути, як він прийняв команду, не порадившись ні з ким, і змусив нас утратити півтора дня біля острова Ельба, замість того щоб іти просто на Марсель.

— Приймаючи команду, — сказав арматор, — він виконав свій обов'язок як помічник капітана, але втратити півтора дня біля острова Ельба було неправильно, якщо тільки корабель не потребував ремонту.

— Корабель був цілий і неушкоджений, пане Моррелю, а ці півтора дня втрачено з чистої примхи, заради задоволення зійти на берег, тільки й того.

— Дантесе! — сказав арматор, звертаючись до юнака. — Ідіть сюди.

— Вибачте, добродію, — відповів Дантес, — за хвилину я до ваших послуг.

Потім, звертаючись до екіпажу, скомандував:

— Віддати якір!

Негайно якір віддали, і ланцюг із гуркотом побіг. Дантес залишався на своєму посту, незважаючи на присутність лоцмана, доки не було виконано і цей останній маневр.

Потім він гукнув:

— Вимпел приспустити до половини, прапор зав'язати вузлом, реї схрестити!

— Ось бачите, — сказав Данглар, — він уже корчить із себе капітана, даю вам слово.

— Та він і є капітан, — відповів арматор.

— Так, тільки не затверджений іще ані вами, ані вашим компаньйоном, пане Моррелю.

— Чому ж нам не залишити його капітаном? — сказав арматор. — Що правда, він молодий, але, здається, відданий справі й доволі досвідчений.

Обличчя Данглара спохмурніло.

— Вибачте, пане Моррелю, — сказав Дантес, підходячи, — якір віддано, і я до ваших послуг. Ви, здається, кликали мене?

Данглар відступив на крок.

— Я хотів запитати вас, навіщо ви заходили на острів Ельба?

— Сам не знаю. Я виконував останнє розпорядження капітана Леклера. Вмираючи, він наказав мені доставити пакет маршалу Бертрону.

— То ви його бачили, Едмоне?

— Кого?

— Маршала.

— Так.

Моррель озирнувся і відвів Дантеса убік.

— А що імператор? — жваво запитав він.

— Здоровий, наскільки я зрозумів.

— То ви й самого імператора бачили?

— Він увійшов до маршала, коли я був у нього.

— І ви розмовляли з ним?

— Тобто він зі мною балакав, — відповів Дантес із усмішкою.

— Що він вам сказав?

— Запитував про корабель, про час відбуття до Марселя, про наш курс, про вантаж. Думаю, що, якби корабель був порожнім і належав мені, він був би готовий купити його; але я сказав йому, що я лише заступаю місце капітана і що корабель належить торговому дому «Моррель і Син». «А, знаю, — сказав він, — Моррелі — арматори з роду в рід, і один Моррель служив у нашому полку, коли я стояв у Валансі».

— Правильно! — радісно скрикнув арматор. — Це був Полікар Моррель, мій дядько, який дослужився до капітана. Дантесе, ви скажете моєму дядькові, що імператор згадав про нього, і ви побачите, як старий буркотун заплаче. — Ну, ну, — вів далі арматор, дружньо лясаючи молодого моряка по плечу, — ви добре зробили, Дантесе, що виконали наказ капітана Леклера

й зупинилися біля Ельби; хоча якщо дізнаються, що ви доставили пакет маршалу та розмовляли з імператором, це може вам зашкодити.

— Чим це може мені зашкодити? — відповів Дантес. — Я навіть не знаю, що було в пакеті, а імператор ставив мені запитання, які поставив би першому зустрічному. Але дозвольте: ось їдуть карантинні та митні чиновники.

— Ідть, ідть, любий мій.

Молодий чоловік пішов, і тієї ж хвилини підійшов Данглар.

— Ну що? — запитав той. — Він, мабуть, пояснив вам, навіщо він заходив до Порто-Феррайо?

— Цілком, любий Дангларе.

— А! Тим краще, — відповів той. — Важко бачити, коли товариш не виконує свого обов'язку.

— Дантес свій обов'язок виконав, і тут нічого не скажеш, — заперечив арматор. — Це капітан Леклер наказав йому зупинитися біля Ельби.

— До речі, про капітана Леклера; він віддав вам його листа?

— Хто?

— Дантес.

— Мені? Ні. Хіба в нього був лист?

— Мені здавалося, що, крім пакета, капітан дав йому ще й листа.

— Про який пакет ви кажете, Дангларе?

— Про той, що Дантес відвіз до Порто-Феррайо.

— А звідки ви знаєте, що Дантес відвозив пакет у Порто-Феррайо?

Данглар почервонів.

— Я проходив повз каюту капітана і бачив, як він віддавав Дантесові пакет і лист.

— Він мені нічого не казав, але якщо він має листа, то він мені його передасть.

Данглар замислився.

— Якщо так, пане Моррелю, то прошу вас, не кажіть про це Дантесу. Я, мабуть, помилився.

Цієї хвилини молодий моряк повернувся. Данглар знову відійшов.

— Ну що, дорогий Дантесе, ви вільні? — запитав арматор.

— Так, пане Моррелю.

— Як ви скоро закінчили!

— Так, я вручив митникам списки наших товарів, а з порту надіслали з лоцманом людину, якій я передав наші папери.

— То вам тут нічого більше робити?

Дантес швидко озирнувся.

— Нічого, усе гаразд, — сказав він.

— То поїдемо обідати до нас.

— Перепрошую, пане Моррелю, але перш за все я маю побачитися з батьком. Дякую вам за честь...

— Правильно, Дантесе, правильно. Я знаю, що ви добрий син.

— А мій батько, — спитав Дантес нерішуче, — він здоровий, ви не знаєте?

— Думаю, що здоровий, любий Едмоне, хоча я його не бачив.

— Так, він усе сидить у своїй кімнатці.

— Це доводить принаймні, що він без вас не потребував нічого.

Дантес усміхнувся.

— Батько мій гордий, і якби він навіть потребував усього, то ні в кого на світі, крім Бога, не попросив би допомоги.

— Отже, відвідавши батька, ви, сподіваюся, прийдете до нас?

— Ще раз вибачте, пане Моррелю, але я маю інший обов'язок, який для мене так само дорогий.

— Авжеж! Я і забув, що в Каталанах хтось чекає на вас із таким самим нетерпінням, як і ваш батько, — прекрасна Мерседес.

Дантес усміхнувся.

— Ось воно що! — вів далі арматор. — Тепер я розумію, чому вона тричі приходила довідуватися, чи скоро прибуде «Фараон». Чорт забирай, Едмоне, ви щасливець, подружка хоч куди!

— Вона мені не подружка, — серйозно сказав моряк, — вона моя наречена.

— Іноді це те саме, — засміявся арматор.

— Не для нас, — відповів Дантес.

— Добре, Едмоне, я вас не затримую. Ви так добре влаштували мої справи, що я мушу дати вам час на влаштування ваших. Чи не потрібні вам гроші?

— Ні, не потрібні. У мене залишилася вся платня, отримана за час плавання, тобто майже за три місяці.

— Ви ретельна людина, Едмоне.

— Не забудьте, пане Моррелю, що мій батько бідний.

— Так, так, я знаю, що ви добрий син. Ідіть до батька. У мене теж є син, і я дуже розсердився б на того, хто після тримісячної розлуки завадив би йому побачитися зі мною.

— То ви дозволите? — сказав молодик, кланяючись.

— Ідіть, якщо вам більше нічого мені сказати.

— Більше нічого.

— Капітан Леклер, умираючи, не передавав вам для мене листа?

— Він не міг писати; але ваше запитання нагадало мені, що я маю попроситись у вас у двотижневу відпустку.

— На весілля?

— І на весілля, і для поїздки до Парижа.

— Будь ласка. Ми розвантажуватимемося тижнів шість і вийдемо в море не раніше як через три місяці. Але через три місяці ви маєте бути тут, — вів далі арматор, ляскаючи молодого моряка по плечу. — «Фараон» не може йти у плавання без свого капітана.

— Без свого капітана! — вигукнув Дантес, і очі його радісно заблищали. — Говоріть обережніше, пане Моррелю, бо ви зараз зворушили найпотаємніші сподівання моєї душі. Ви хочете призначити мене капітаном «Фараона»?

— Якби я був сам, любий мій, я простягнув би вам руку і сказав: «Вирішена справа!» Але у мене є компаньйон, а ви знаєте італійське прислів'я: *Chi ha compagno ha padrone*¹. Але половину справи зроблено, бо з двох голосів один уже належить вам. А здобути для вас другий дозвольте мені.

— О пане Моррелю! — вигукнув юнак зі сльозами на очах, стискаючи йому руки. — Дякую вам від імені батька та Мерседес.

— Гаразд, гаразд, Едмоне, є ж для чесних людей Бог на небі, чорт забирай! Побачтеся з батьком, побачтеся з Мерседес, а потім приходьте до мене.

— Ви не хочете, щоб я відвіз вас на берег?

— Ні, дякую. Я залишуся тут і перегляну рахунки з Дангларом. Ви були задоволені ним під час плавання?

— І задоволений, і ні. Як товаришем — ні. Мені здається, він мене незлюбив відтоді, як одного разу, посварившись із ним, я мав дурість запропонувати йому зупинитися хвилини на десять біля острова Монте-Крісто, щоб розв'язати нашу суперечку; звичайно, мені не варто було цього казати, і він дуже мудро зробив, що відмовився. Як про бухгалтера — про нього нічого не можна сказати поганого, і ви, мабуть, будете задоволені ним.

— Але скажіть, Дантесе, — спитав арматор, — якби ви були капітаном «Фараона», ви з власної волі залишили б у себе Данглара?

— Чи буду капітаном, чи помічником, пане Моррелю, я завжди ставитимуся з повною повагою до тих осіб, які користуються довірою моїх господарів.

— Правильно, Дантесе. Ви з усякого погляду славний хлопчина. А тепер ідіть; я бачу, ви як на голках.

— То я у відпустці?

— Ідіть, кажу вам.

— Ви дозволите мені взяти ваш човен?

— Візьміть.

— До побачення, пане Моррелю. Тисячу разів дякую вам.

— До побачення, Едмоне. Бажаю удачі!

Молодий моряк зістрибнув у човен, сів біля керма і велів веслувати до вулиці Каннеб'єр. Два матроси налягли на весла, і човен помчав так швидко, як тільки дозволяла безліч інших човнів, які захарашували вузький прохід, що веде між двома рядами кораблів від входу в порт до Орлеанської набережної.

Арматор з усмішкою стежив за ним до самого берега, бачив, як він вистрибнув на бруківку і зник у строкатому натовпі, що наповнює з п'ятої

¹ У кого компаньйон, у того господар (*ит.*).

години ранку до дев'ятої вечора знамениту вулицю Каннеб'єр, якою сучасні фокейці так пишаться, що кажуть цілком серйозно зі своїм характерним акцентом: «Якби в Парижі була вулиця Каннеб'єр, Париж був би маленьким Марселем».

Озирнувшись, арматор побачив за своєю спиною Данглара, який, здавалося, чекав на його накази, а насправді, як і він, проводжав поглядом молодого моряка. Але була величезна різниця у виразі цих двох поглядів, що стежили за тією самою людиною.

II БАТЬКО ТА СИН

Поки Данглар, запалюваний ненавистю, намагається очорнити свого товариша в очах арматора, вирушимо за Дантесом, який, пройшовши всю вулицю Каннеб'єр, проминув вулицю Ноайль, увійшов до невеликого будинку на лівому боці Мельянських алей, швидко піднявся темними сходами на п'ятий поверх і, тримаючись однією рукою за перила, а другу притискаючи до серця, що аж вилітало з грудей, зупинився перед напівпрочиненими дверима, через які можна було бачити всю комірчину. У цій комірчині жив його батько.

Звістка про прибуття «Фараона» не дійшла ще до старого, який, видершись на стілець, тремтячою рукою поправляв настурції та ломоноси, що обвивали його віконце. Раптом хтось обхопив його ззаду, і він почув знайомий голос:

— Батьку!

Старий скрикнув і обернувся. Побачивши сина, він кинувся в його обійми, весь блідий і тремтячий.

— Що з вами, тату? — спитав юнак із занепокоєнням. — Ви хворі?

— Ні, ні, любий Едмоне, сину мій, дитино, ні! Але я не чекав на тебе... Ти заскочив мене зненацька... це від радості. Боже мій! Мені здається, що я помру!

— Заспокойтеся, тату, це ж я. Усі кажуть, що радість не може зашкодити, тому я так прямо й увійшов до вас. Усміхніться, не дивіться на мене божевільними очима. Я повернувся додому, і все буде гаразд.

— Тим краще, дитино, — відповів старий, — але як же все буде добре? Хіба ми більше не розлучимся? Розкажи мені про твоє щастя!

— Хай простить мені Господь, що я радію щастю, побудованому на горі цілої родини, але, бачить Бог, я не бажав цього щастя. Воно прийшло само собою, і я не маю сил сумувати. Капітан Леклер помер, і ймовірно, що завдяки заступництву Морреля я отримаю його місце. Розумієте, тату? У двадцять років буду капітаном! Сто лудорів платні та частина в прибутках! Хіба міг я, бідний матрос, чекати на це?

— Так, сину мій, ти маєш рацію, — сказав старий, — це велике щастя.

— І я хочу, щоб на перші ж гроші ви завели собі будиночок із садом для ваших ломоносів, настурцій і жимолості... Але що з вами, тату? Вам зле?

— Нічого, нічого... зараз минеться!

Сили зрадили старого, і він відкинувся назад.

— Зараз, тату! Випийте склянку вина, це вас підкріпить. Де вино?

— Ні, дякую, не шукай, не потрібно, — сказав старий, намагаючись утримати сина.

— Як не потрібно!.. Скажіть, де вино?

Він почав нишпорити в шафі.

— Не шукай... — сказав старий. — Вина немає...

— Як немає? — вигукнув Дантес. Він з переляком дивився то на запалі бліді щоки старого, то на порожні полиці. — Як немає вина? Вам не вистачило грошей, тату?

— У мене всього вдосталь, якщо ти зі мною, — відповів старий.

— Але ж, — прошепотів Дантес, обтираючи піт з лица, — я залишив вам двісті франків три місяці тому, коли їхав.

— Так, так, Едмоне, але ти, їдучи, забув повернути борг сусідові Кадрусу; він мені про це нагадав і сказав: якщо я не заплачу за тебе, то він піде до пана Морреля. Я боявся, що це зашкодить тобі.

— І що ж?

— Я й заплатив.

— Але ж я був винен Кадрусу сто сорок франків! — вигукнув Дантес.

— Так, — пролепетав старий.

— І ви їх заплатили з двохсот франків, які я залишив вам?

Старий кивнув головою.

— І жили три місяці на шістдесят франків?

— Чи багато мені треба, — відповів старий.

— Господи! — простогнав Едмон, падаючи навколішки перед батьком.

— Що з тобою?

— Ніколи собі цього не пробачу.

— Кинь, — сказав старий з усмішкою, — ти повернувся, і все забуто.

Адже тепер усе гаразд.

— Так, я повернувся, — сказав юнак, — повернувся з найкращими діями і з деякими грошима... Ось, батьку, беріть, беріть і зараз же пошліть купити щось.

І він висипав на стіл дюжину золотих, п'ять чи шість п'ятифранкових монет і дріб'язок.

Обличчя старого Дантеса засяяло.

— Чиє це? — запитав він.

— Та моє... ваше... наше! Беріть, купіть провізії, не шкодуйте грошей, завтра я ще принесу.

ЗМІСТ

ЧАСТИНА ПЕРША

I. Марсель. Прибуття	3
II. Батько та син	10
III. Каталанці	15
IV. Змова	23
V. Заручини	28
VI. Помічник королівського прокурора	37
VII. Допит	45
VIII. Замок Іф	53
IX. Вечір дня заручин	61
X. Малий pokій у Тюільрі	65
XI. Корсиканський людожер	72
XII. Батько та син	78
XIII. Сто днів	83
XIV. Арештант схиблений і арештант шалений	90
XV. Номер 34 та номер 27	98
XVI. Італійський учений	111
XVII. Камера абата	118
XVIII. Скарби абата Фаріа	132
XIX. Третій напад	141
XX. Цвинтар замку Іф	148
XXI. Острів Тібулен	152

ЧАСТИНА ДРУГА

I. Контрабандисти	161
II. Острів Монте-Крісто	166
III. Чарівний блиск	172
IV. Незнайомець	179
V. Таверна «Гарський міст»	184
VI. Розповідь Кадруса	193
VII. Тюремні списки	204
VIII. Торговий дім Моррель	209
IX. П'яте вересня	219

X. Італія. Синдбад-мореплавець	232
XI. Пробудження	250
XII. Римські розбійники	254
XIII. Видіння	278
XIV. Mazzolato	295
XV. Карнавал у Римі.	306
XVI. Катакомби Сан-Себастьяно.	319
XVII. Домовленість	331

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

I. Гості Альбера	337
II. Сніданок	352
III. Перша зустріч.	361
IV. Пан Бертуччо	371
V. Будинок в Отейлі	375
VI. Вендета	380
VII. Кривавий дощ	397
VIII. Необмежений кредит.	406
IX. Сіра в яблуках пара	415
X. Філософія	424
XI. Гайде	433
XII. Сім'я Моррелів	436
XIII. Пірам і Фісба	443
XIV. Токсикологія	451
XV. Роберт-диявол	463
XVI. Біржова гра	475
XVII. Майор Кавальканті.	483
XVIII. Андреа Кавальканті	492
XIX. Горód, засіяний люцерною	502